

Волинь-Житомирщина
Історико-філологічний збірник з регіональних проблем
Випуск 26 / 2015

УДК 811.161.2

Інна ГОРОФ'ЯНЮК

**ФОНЕТИЧНІ АРХАЇЗМИ УКРАЇНСЬКОЇ ГОВІРКИ
с. БУЛАЄШТИ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА: СИСТЕМА ВОКАЛІЗМУ**

У статті проаналізовано фонетичну систему переселенської української говірки села Булаєшти Республіки Молдова, заснованого до XV ст. русинами – вихідцями з Буковини. Виявлено систему сучасних континуантів на місці давньої праслов'янської системи вокалізму. Встановлено повне або часткове збереження архаїчних фонетичних форм.

Ключові слова: *говірка, рефлекс, звук, вокалізм, фонетичний архаїзм.*

Особливе місце в контексті «консервації» мови посідають переселенські говірки, які за законами лінгвальної системи чинять опір міжмовній інтерференції і максимально зберігають в іншомовному оточенні реліктові мовні явища [Русская 1982: 53-54]. Це положення знайшло підтвердження в численних працях мовознавців: Ж. Ж. Варбот, В. В. Иванова, О. І. Іліаді, Г. П. Клепікової, О. М. Трубачова, В. В. Німчука та ін. Крім того, проблема реконструкції архаїзованих мовних ресурсів сьогодні невіддільна від діалектологічних студій, адже саме територіальний діалект є зримою проекцією діахронії в синхронії, а тому спроможний законсервувати різні етапи розвитку мовних явищ. Цінним є також спостереження дослідників того, що «найбільшою діагностичною силою» у хронологічній стратифікації матеріалу наділені не лише масштабні, але й острівні дистантні ареали [Вендина 2010: 458]. З огляду на це дослідження українських говірок за межами України набуває **актуальності**.

Предметом нашої уваги є говірка українського села Булаєшти (Орхейський р-н, Республіка Молдова). Моделюючи ранню історію поселення, молдавські дослідники О. А. Романчук та І. М. Тащі висувають й аргументують гіпотезу про заснування села Булаєшти не пізніше XV ст. (орієнтовно до поч. XIII ст.) вихідцями з Буковини чи Белзької землі й розходження шляхів розвитку булаєштської говірки та української мови в XII–XIV ст., доводячи максимальну спорідненість говірки з гуцульським діалектом [Романчук 2010; Романчук 2011; Романчук 2012]. При цьому дослідники значну увагу приділяють лінгвальним явищам як цінному джерелу для історичних студій. Архаїчні елементи в структурі цього говору вже привертали увагу дослідників [Гороф'янюк 2014; Романчук 2014].

Сьогодні лінгвісти одностайні в основоположному значенні фонетичних перетворень у розвиткові мовних особливостей різних діалектних систем: «За своїм значенням для порівняльно-історичного мовознавства, за ступенем показовості і надійності відповідних наукових результатів ... фонетичні дані

значною мірою перевершують досліджувані з тією ж метою факти граматичного ладу і лексики» [Коломиєць 1983: 70]. Отож метою розвідки є схарактеризувати особливості фонетичної системи, зокрема вокалізму, української переселенської говірки, встановити повне або часткове збереження архаїчних фонетичних форм, дослідити походження сучасних голосних фонем у говірці, яке, з одного боку, є наслідком різних фонетичних процесів, а з іншого – різними стадіями одного процесу, який охоплював колись ті ж самі звукові елементи.

Джерельною базою слугували аудіозаписи мовлення носіїв говірки с. Булаєшти, здійснені та люб'язно надані Олексієм Романчуком¹, та Словник булаєштської говірки – додаток до праці «Рання історія українського села Булаєшти в контексті історії Молдови (XIV – поч. XVII ст. від Р.Х.)» [Романчук 2010: 107–140].

Фонема /a/ у говірці сягає етимологічної /a/: *баба* ‘страва з локшини та яєць’, *байда* ‘шматок хліба’, *балабух* ‘печиво з кукурудзяного борошна для ворожіння на свято Андрія’, *зал’іта* ‘влітку’, *пагуба* ‘втрата’. Як континуант прасл. *[ɛ] після м’яких приголосних [a] функціонує незалежно від наголосу в словах *таго́та* ‘стан, коли важко ходити’, *коля́де* ‘коляда’, *бе́л’а* ‘стебла соняшнику’, *праде́во* ‘коноплі’, *запра́тно* ‘чисто, прибрано’, *кі́м’я* ‘тім’я’, *мн’ацкате* ‘м’яти’. Голосний [a] фіксуємо у флексії іменників середнього роду на * -*ьје*: *вре́мн’а* ‘хороша суха погода’, *сі́мн’а* ‘насіння конопель’, *полока́н’а* ‘прання’, *мн’а* ‘ім’я’, *кі́с’а* ‘частина коси’, *р’и́ч’а* ‘хворост’, *ві́с’і́л’а* ‘весілля’. Як рефлекс етимологічного *[o] голосний [a] засвідчений у лексемі *ва́ш’ке* ‘віжки’. Сучасний [a] є результатом вокалізації зредукованого *[ъ] в лексемі *ка́лаба́тена* ‘велика калюжа’ < **кълбан’а* [Півторак 1988: 195].

Фонема /i/: рефлексация давнього *[ɛ] в [i] засвідчена в ненаголошеній позиції у словах *де́в’ік*, *де́с’ік*, *штер’нац’ік*, *ш’и́ш’нац’ік*, *д’і́в’і́м’нац’ік*. Ф. П. Філін вважає розвитком перезвуку *ɛ > e > i* [Філін 1972: 209], натомість засвідчений говірковий матеріал ілюструє рефлексацию *ɛ > i* без проміжного етапу. Сучасний [i] є раннім рефлексом *[ɛ] у позиції як перед твердим, так і м’яким приголосним безвідносно до наголосу в словах *лі́в’ак* ‘лівша’, *лі́ска* ‘плетене ліжко’, *мі́’і́вко* ‘мілко’, *на́м’і́с* ‘замість’, *кі́’і́сно* ‘тісно, крепко’, *кі́’і́на* ‘тінь’, *мі́’і́с’ац* ‘місяць як проміжок часу’ (*мі́’і́с’ац* ‘місяць як небесне тіло’), *ск’і́’на* ‘стіна’. Секундарний [i] на місці етимологічних *[o] чи *[e] вживається як у закритих, так і відкритих складах: *кі́’і́лко* / *кі́’і́ко* ‘скільки’, *ск’і́’ї́* ‘стіл’, *кі́’і́л’ч’етце* ‘проростати’, *об’ні́’ї́жа* ‘ніжки стола’, *ні́’і́че* ‘пече’, *кі́’і́ш* ‘ящик’, *зі́’в’і́н* ‘дзвін’, *зі́’я́с’і́н’а* ‘з ясену’, *во́с’і́н’* ‘осінь’, *бі́’і́зча’су* ‘наглий (про смерть)’. Відсутність національного чергування в новоутворених закритих складах широко відома в говірці, пор.: *кла́’ду’ї́* *ні́’і́ч’і́* з *ні́’е’ч’і́* в *кі́’а’га́’ї́у’го’тове’ї́’ні́’і́чене’ї́’*.

Уживання [i] на місці *[e] в ненаголошеній позиції після шиплячого [ч’] (*чі́’і́р’воне’ї́*, *чі́’і́р’вак*, *ші́’і́н’а*) корелює з іншою фонетичною особливістю говірки – збереженням давньої м’якості шиплячих: на час звуження репрезентантів *[e] м’які шиплячі, зокрема [ч’], зберігали свою давню м’якість, котра сприяла ще більшому звуженню ненаголошених виявів *[e], їх злиттю в цій позиції з алофонами /i/, перед якими шиплячі могли й надалі зберігати свою палатальність [Залеський 1973: 46].

¹ Висловлюю щире подяку Олексію Романчуку за надані аудіозаписи й докладні свідчення щодо особливостей його рідної говірки с. Булаєшти, а також основному інформаторові – Вірі Михайлівні Романчук (1940 р.н., освіта – 7 кл.).

Голосний [i] у лексемі *ц'івах* виник як наслідок ствердіння [в] для забезпечення палаталізованості попереднього свистячого.

Давнього *[i] після м'яких шиплячих [ч], [ж] та [х] сягає сучасний [i] у словах *креж'і* 'поясниця', *нашч'і* 'натщесерце', *нушч'і* 'калачі, сплетені вчетверо, використовувалися в похоронній обрядовості', *пахн'ушч'і* 'пахучий', *смерг'ач'і* 'лінивий', *рошч'ін'ате* 'розчиняти (тісто)', *в'ідх'ілете* 'відхилити'. Континуантом етимологічного *[i] на початку слова виступає звук [i] у словах *і'мете* 'піймати' < псл. *imati* 'брати' [ЕСУМ II: 297] та *істо'вете* 'той, хто їсть з апетитом' < псл. **istъ*... [ЕСУМ II: 319], але в деяких випадках континуанти *[i] на початку слова зникли: *мн'а* 'ім'я'.

Рефлексом давнього *[y] (орфографічно – *ы*) є сучасний звук [i] у слові *гл'ібоке* 'глибокий', а також [i], уживаний послідовно в префіксі перед губним [в]: *в'ідолена* 'видолина', *в'іжолобате* 'виколюпати', *в'ізимувате* 'перезимувати', *в'ісадок* 'висадок'.

Звук [i] послідовно вживається в ненаголошених звукосполюках *к'і*, *г'і*, *х'і*, які розвинулися з *кы*, *гы*, *хы* унаслідок палаталізації приголосних у південних українських говорах вже в кінці XI – першій пол. XII ст. [Жовтобрюх 1979: 248]: *бе'саг'і* 'бесаги', *к'ідате* 'кидати', *к'іш'ке* 'волокна в середині гарбуза', *к'іселеца* 'компот із сухофруктів без цукру', *з'бетк'і* 'збитки', *нага'б'іцк'і* 'чорт', *скара'гоцк'і* 'сатана', *не'йак'і* 'ніякий', *бе'бех'і* 'легені', *х'ім'нута* 'хитнути'; фіксуємо також рефлекс *хы* – *х'е*: *х'етре* 'правильний', *х'ер'ите* 'спати', *кы* – *к'е*: *сок'ера* 'сокира', *ск'есле* 'скислий', *г'ерк'е* 'гіркий' – у наголошеній позиції. Відсутність рефлекса *г'е*, імовірно, може бути підтвердженням гіпотези про те, що розвиток спільнослов'янської сполуки *гы* відбувався на українському ґрунті окремо від розвитку сполук *кы*, *хы*, що засвідчують також карти АУМ [АУМ II, кк. 20, 21].

Процес переходу сполучень *кы*, *гы*, *хы* в *кы*, *кы*, *хы* до сьогодні має різні інтерпретації в мовознавстві. Передусім це явище пов'язують з еволюцією голосних [i] та [y], злиття яких витворило специфічно українську фонему /и/ переднього ряду високо-середнього піднесення. Ф. П. Філін [Філін 1972: 306], М. А. Жовтобрюх [Жовтобрюх 1979: 257–260], А. М. Залеський [Залеський 1970 б] та Ю. В. Шевельов [Шевельов 2002: 300–307] на матеріалі діалектів та пам'яток доводять таку схему фонетичного процесу: тверді задньоязикові спершу палаталізувалися, поєдналися з [i], а вже потім (Г. П. Півторак обґрунтовує XII ст., М. А. Жовтобрюх – XIII ст., Ю. В. Шевельов – XIII–XIV ст. для південних говорів, А. М. Залеський – XIV ст.) відбулася депалаталізація цих звуків і злиття [y] та [i] в [и]. М. М. Пешак доводила інший перебіг цих явищ: спершу відбулося злиття відповідних голосних і утворення [и], після чого палаталізація зазнала задньоязикові звуки, а отже постали звукосполюки *г'і*, *к'і*, *х'і* [Пешак 1969: 6]. Матеріал говірки с. Булаєшти, яка була відірвана від української метрополії, за попередніми дослідженнями [Романчук 2010; Романчук 2011; Романчук 2012], не пізніше XV ст., спростовує гіпотезу М. М. Пешак і підтверджує слушність попередньої схеми: говірка законсервувала лише перший етап – перехід *кы*, *гы*, *хы* в *г'і*, *к'і*, *х'і*. А ось наступний етап, пов'язаний з витворенням /и/, у говірці не відомий. Аудіозаписи мовлення носіїв говірки засвідчують максимально обнижену вимову [и], аж до заступлення звуком [e] як у ненаголошеній, так і наголошеній позиції (*ле* 'лице', *ле* 'лихо'), особливо після м'яких приголосних. Г. П. Півторак відзначає, що «новий звук /и/ з його обниженою артикуляцією в південноруських говорах став дуже подібним до голосного середнього підняття /e/, що спричинилося до їх

зближення в ненаголошеній позиції. Це зближення почалося, очевидно, ще в ході злиття *ы, і > и* й стало артикуляційною нормою південноруських говірок ще в дописемний період» [Півторак 1988: 102-103]. Поширення обниженої артикуляції наголошених голосних [и] та [е], зневирознення опозиції цих звуків в українських південно-західних говорах констатує і А. М. Залеський [Залеський 1973: 13]. Такі висновки дослідники підкріплюють численними прикладами сплутування літер *е – ы, и* в найранніших давньоруських пам'ятках та пам'ятках староукраїнської мови (Галицьке Євангеліє 1261-1301 рр., Часослов XIV ст., молдавські грамоти XIV–XV ст., марамороські грамоти XIV-XV ст. [цит. за: Залеський 1973: 26]), що відбиває зближення ненаголошених *е – и* в живому мовленні.

Відзначимо, що досліджувана говірка зберігає також давню **фонему /ы/**, яка реалізується як нелабіалізований голосний заднього ряду високого піднесення. Фіксуємо її лише в поодиноких словах, серед яких найбільше імперативних вигуків, що «належать до дуже давнього й своєрідного шару лексики, що зберігає й досі в своєму складі деякі елементи ще індоєвропейського та загальнослов'янського словникового фонду, через що виявляється багато спільного як в їх репертуарі, так і генезисі й структурі в усіх слов'янських мовах» [Прилипка 1999: 64] : *быр-быр* 'вигук для відгону овець', *пый-пый-пый* 'вигук для кликання курей', *цѣба / ц'іба* 'вигук, яким відганяють собаку', *тыр* 'вигук, яким зупиняють коней', *гыд'о* 'вигук, яким видганяють свиней', *пыркате*, *тыркате* 'випускати газу', *пыркатце* 'братися за непосильну справу', *Бырка* 'місцеве прізвище (молдавського походження)', *выр'т'еж* 'карабін (частина ланцюга)'. Останнє слово, за свідченням О. А. Романчука, є відносно новим східнороманським запозиченням [Скурт 1978: 81].

Неорганічні зредуковані голосні в сполуках *-рь-, -рь-, -ль-, -ль-* між приголосними зазнали подальшої редукції й повного занепаду, але на їхньому місці для забезпечення ефонії виникли різні вставні звуки, найчастіше /у/ [Жовтобрюх 1979: 184-185; Півторак 1988: 202]. Натомість у говірі с. Булаешти в цих звукосполуках фіксуємо /e/, /o/, /i/: *гре'мет* 'гритить', *крово'ваве'ї* 'кривавий', *бло'ха* 'блоха', *сло'за* 'сльоза', *бл'иш'чет* 'блищить'. В орбіту цього фонетичного процесу може бути втягнений і іменник *к'ір'неца* 'криниця' < прсл. **krъnica* / *krinica* [ЕСУМ III: 93].

Фонема /o/ сягає етимологічного *[o] у словоформах *ко'нец*, *на во'їн'ї*, *во'з'ме*, *во'з'мемо*, *до сход'сонц'а*, *год*. Відсутня заміна етимологічного *[o] на [a] перед складом із наступним наголошеним [a], напр.: *ко'лач*', *бо'гач*', *бо'гати'ї*, *бош'тан*, *хо'л'ава*. Ця ознака широко відбита в пам'ятках староукраїнської мови, починаючи з XV ст. від Р. Х.: *богатыи*, *богачь* [ССМ I: 103]. Послідовно вживається голосний [o] у формах з повноголоссям *моло'ко*, *бо'лото*, *боро'зна*, *го'ломшеве'ї* 'дурень', *золот'нек* 'матка'.

З редукованого *[ъ] у сильній позиції постав секундарний [o] в словах *в'і'шок* 'жмут соломи, сіна', *г'і'воч'іте"* 'дівочити', *ж'і'ноч'її* 'жіночий', *ла'вочка* 'лавка'. Говірка зберігає й архаїчні форми іменників жіночого роду давніх *-ъв-* основ: *до'церкви'є*, *моркови'є* (у називному відм. – *моркова*).

На місці етимологічного *[e] після шиплячих перед наступним твердим приголосним постав [o] у словах *бо'жо'ла* 'бджола', *жо'лудок* 'шлунок', *жо'лудек* 'жолудь' (за Г. П. Півтораком, у південноруських говорах перехід *е > о* після ствердіння шиплячих відбувся протягом IX–X ст. [Півторак 1988: 107]), натомість маємо форму *шес'теї*.

Засвідчено фонетичний архаїзм *парбок* 'парубок', що сягає прасл. **paorbъkъ* [ЕСУМ IV: 300].

Фонема /y/ походить з прасл. *[и] у словах *сух'еї* 'сухий', *бук* 'палиця', *гул'а* 'гуля', *дружба* 'друг молодого на весіллі', *жура* 'турбота', *залубец'і* 'сани', *струг* 'великий рубанок', *студено* 'холодно'. З прасл. *[ǫ] – *руку*, *зубка* 'вид гриба', *гушч'а вена* 'густі затості', *гуз* 'вузол', *сулока* 'польова дорога-межа'. Спорадично відома рефлексія давнього *[ě] у словоформі *ц'улувати* 'цілувати', *суреї* 'сірий'.

На місці етимологічного *[o] фіксуємо сучасний [y] в ненаголошеній позиції: *кугут* 'півень', *мутузок* 'мотузок', *суб'і* 'собі'. Цим фонетичним змінам підпорядковані й запозичені слова: *куластра* 'страва з першого після отелення корови молока', *кул'андра* 'коріандр'.

Спостегіаємо, як інтервокальний приголосний [j] у закінченнях *-оју*, *-еју* зник, а голосний [y] змінився на [ǫ] в іменниках жіночого роду в орудному відм. однини: *перед Паскоју*, *водоју*, *з палочкоју*, *мукоју*, *зе'моју*; у займеннику *мноју*.

Лексема *уйко* 'дядько; прадід' законсервувала прасл. твірну основу **иѣ* [ЕСУМ I, с. 438]. Засвідчено й фонетичний архаїзм *кушате* 'коштувати', що сягає прасл. **kusiti* 'куштувати, пробувати, спокушати' [ЕСУМ III, с. 160].

Фонема /e/ в говірці с. Булаєшти має найбільше функціональне навантаження й реалізується низкою алофонів: [e], [e^h], [и^с]. Звукове поле реалізаторів фонемі /e/ охоплює цілий ряд важко вловимих на слух відтінків. Уживанню кожного з них не властива якась строга послідовність: часто в одній і тій же позиції і в мовленні одного носія говірки функціонують різні алофони, тому без використання спеціальних експериментальних досліджень говіркового мовлення докладно регламентувати розподіл репрезентантів фонемі /e/ не видається за можливе. Натомість висока функційність [e] сьогодні (а, за свідченнями носіїв говірки, раніше вона була ще вищою) корелює з такою особливістю фонетичної системи говірки як збереження м'якості шиплячими та задньоязиковими приголосними.

Спостережено, що сучасний [e] в говірці с. Булаєшти є рефлексом найбільшої кількості давніх звуків. На місці етимологічного *[e] фіксуємо сучасне [e] в словах *бре'хунка* 'брехуха', *бес'іда* 'розмова', *блейате* 'мекати (про вівцю, козу)'. Етимологічний *[e] зберігається в займенникових словоформах *ǫ него*, *на цему*, *цего*. Голосна [e] є рефлексом *[i] у словах *н'ез* 'істивна частина гарбуза', *глена* 'глина', *бретва* 'бритва', *беч* 'палиця', *земувате* 'зимувати', *ведж'іте* 'бачити', *ве'но* 'вино', *вешн'а* 'вишня', *греб* 'білий гриб', *же'ла* 'жила', *жер* 'жир', *пер'іг* 'вареник'. Континуантом давнього *[y] голосний [e] вживається в словах *нех'етро* 'недобре, неправильно', *бел'а* 'стебло', *в'ірепати* 'вирипати (застудити приміщення)', *грезота* 'сварка', *квасне'ї* 'кислий', *ле'гати* 'ковтати', *леч'а* 'лико', *мекате* 'смикати вовну', *перейка* 'пірій', *песок* 'рот; передня частина взуття'. На місці давнього *[o] – *г'ерчаке* 'вид грибів', *г'ерк'е'ї* 'гіркий', *ле'пух* 'ліпуч', *[a] – *кол'аде* 'коляда'. У буквосоуполці *-ре-*, що походить з *-рь-*, фіксуємо [e] в словах *бре'н'іте* 'починати достигати (про фрукти)', *брескате* 'бризкати'.

Давній *[ь] рефлексував в [e] не лише в середині слова (*пес* 'собака'), а й в абсолютному кінці: у говірці відомі прислівники із суфіксом *-се*: *веткосе* 'видно', *темносе* 'темно'. Припускаємо, що ці форми входять до парадигми праслов'янських прислівників на *-*сь*. Вказівний займенник **сь* 'цей' став тут словотворчим формантом, який вказує на найближчий до мовця відрізок часу. У цій же функції він спостерігається і в західно- та більшості південнослов'янських мов (словенській, сербській, хорватській та македонській) [Абрэмская-Яблонская 1976: 16-17].

Сучасну [e], замість традиційного [и] < давнього *[y], фіксуємо на місці редукованого [ǔ] у позиції перед [j] у дієслівних формах *ме́йу*, *ме́йиш*, *ре́йу*, *ре́йиш* та прикметникових закінченнях на кшталт *молоде́ї*. Відповідно можна припустити: для досліджуваної говірки була характерна артикуляція редукованого [ǔ] з низьким підняттям, що зближувало його вимову із звуком [e] і сприяло подальшій трансформації [ǔ] > [e].

Секундарний [e] розвинувся в позиції перед плавними сонорними *p*, *l* (звукосполюки типу *tyrt*, *tylt*) у словах *перст'ін* 'перстень', *верст'ва* 'однолітки', *дер'гаме* 'один з етапів обробки конопель', *сверлек* 'свердло'. Це явище фіксується (хоч і зрідка) в давньоруських пам'ятках із середини XII ст. [Жовтобрюх 1979: 181; Півторак 1988: 192]. Спостережено також появу другого повноголосся, яке є результатом змін етимологічного *[ь]: давня форма слова *вьрхъ* має звучання *верех* 'зверху, більше', хоча паралельно до форми з другим повноголоссям виступає і варіант з *верх* 'дах'.

Голосний [e] є рефлексом носового *[e] у слові *желце* 'жало': позиція цієї зміни – після шиплячих – засвідчує давність цього процесу, адже саме після шиплячих, *ц* та *ј* *е* > *e*, за свідченням деяких давньоруських пам'яток з галицько-волинського регіону, не пізніше XI–XII ст., за припущенням Г. П. Півторака, в інших позиціях цей фонетичний процес відбувався значно пізніше, переважно вже в період самостійної історії української мови [Півторак 1988: 125], у XIV–XV ст., на думку А. М. Залеського [Залеський 1970].

Вузький закритий *[ě] прояснився в [e] і не зазнав дальшого звуження в [i] у словах *м'есто* 'послід після пологів', *цвѣте* 'цвіте', *реп'лак* 'реп'ях' (за Г. П. Півтораком, цей процес у південноруських діалектах тривав ще з IX–X ст. [Півторак 1988: 111]), натомість маємо *по сос'ідству* 'по сусідству', *д'їла* 'справи', *л'іс* 'ліс', *н'їсок* 'пісок'.

Зафіксовано збереження прямих континуантів прасл. **льъ* [ЕСУМ III: 346] – *лен*, **ледь* [ЕСУМ III: 258] – *лед*.

У говірці засвідчено низку фонетичних архаїзмів, у яких праслов'янська звукосполюка **jь-* не розвинулася в [i] на спільнослов'янському ґрунті [Жовтобрюх 1979:302; Филин 1972: 233], а збереглася, зазнавши вокалізації редукованого *[ь] в [e] у сильній наголошеній позиції: *їен'її* 'іній' < псл. **іньjь* [ЕСУМ II: 304-305], *їестек* 'залізна лопатка до плуга' < псл. *istykyь* < **jь-* [ЕСУМ II: 319]. Натомість на початку слова в ненаголошеній позиції маємо /i/: *їмете* 'піймати' < псл. *imati* 'брати' < **jemti* 'т.с.' [ЕСУМ II: 297] та *їсто'ветеї* 'той, хто їсть з апетитом' < псл. **istь-* < **jьs-* [ЕСУМ II: 319].

Отож, тривала ізольованість української говірки с. Булаешти Республіки Молдова від україномовної території сприяла збереженню в острівній говірці низки архаїзмів, зокрема на фонетичному рівні: розрізнення голосних [i] та [ы], збереження початкового [i] < **jь*, вокалізація редукованого ь > o в іменниках жіночого роду давніх -ьв-основ, збереження етимологічного *[o] перед складом із наступним наголошеним *[a], збереження прямих континуантів праслов'янських основ тощо. Засвідчені архаїзми підтверджують одержані раніше висновки про досить раннє відділення говірки від загального масиву українських говорів, імовірно, орієнтовно в XII–XIII ст. Подальше вивчення цієї говірки, а саме – системи консонантизму – доповнить інформацію про структуру говірки і матиме важливе значення для діалектології та історії української мови.

Література

1. Абрэмская-Яблонская А. Аб одной польска-беларускай лексічнай паралелі (польск. *latoś* 'сєлета' – белар. *летась* 'у мінулым годзе' // Беларуская лінгвістыка, вып. 9. – Минск, 1976.
2. Вендина Т. И. Лингвогеография и проблема декодирования языка карты / Т. И. Вендина // Лингвистика: Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – Нижний Новгород, 2010. – № 4(2). – С. 457-460.
3. Гороф'янюк І. В. Лексична архаїка української говірки с. Булаєшти Республіки Молдова / І. В. Гороф'янюк // Jahrbuch der IV. Internationalen virtuellen Konferenz der Ukrainistik "Dialog der Sprachen - Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht". Reihe: Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik. Bd. 2013 Herausgegeben, München, Berlin, 2014. – P. 28-35.
4. Жовтобрюх М. А. Історія української мови. Фонетика / М. А. Жовтобрюх, В. М. Русанівський, В. Г. Скляренко. – К. : Наукова думка, 1979. – 368 с.
5. Залеський А. М. Вокалізм південно-західних говорів української мови / А. М. Залеський. – К. : Наукова думка, 1973. – 156 с.
6. Залеський А. М. Континуанти праслов'янських *e* та *a* (після м'яких приголосних) у говорах української мови / А. М. Залеський // Мовознавство. – 1970а. – № 3. – С. 39–50.
7. Залеський А. М. Про конвергенцію давніх **ьi*, **i* в південно-західних говорах української мови / А. М. Залеський // Праці XIII Республіканської діалектологічної наради. – К. : Наукова думка, 1970б. – С. 26-38.
8. Коломиец В. Т. Значение данных сравнительно-исторической фонетики для исследования славянского этногенеза / В. Т. Коломиец // Слов'янське мовознавство: IX Міжнар. з'їзд славістів: Доповіді. – К., 1983. – С. 70-86.
9. Леонова М. В. До характеристики говірок північних районів Буковини / М. В. Леонова // Питання історії і діалектології східнослов'янських мов: тези доповідей. – Чернівці, 1958. – С. 35-36.
10. Пешак М. М. История заднеязычных согласных и их общеславянских рефлексов в украинском языке : автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.02 „Языки народов СССР (укр. язык)» / М. М. Пешак. – К., 1960. – 17 с.
11. Півторак Г. П. Формування і діалектна диференціація давньоруської мови (Історико-фонетичний нарис) / Г. П. Півторак. – К. : Наукова думка, 1988. – 280 с.
12. Прилипко Н. П. До характеристики складу й прийомів творення вигуків // Говірки Чорнобильської зони: Системний опис / П. Ю. Гриценко та ін. – К. : Довіра, 1999. – С. 60–65.
13. Романчук А. Булаєштський говор и рефлексы праславянских сочетаний **tj* и **dj* / Алексей Романчук // Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини : збірник наукових праць / відп. ред. Г. І. Мартинова. – Умань : Візаві, 2014. – Вип. 5. – С. 67-73.
14. Романчук А. Булаєштські українці та гуцули: нові лексичні паралелі / Алексей Романчук // Вісник Прикарпатського університету. Філологія. 2012. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарп. Нац. Ун-ту ім. В. Стефаника, 2012. – Вип. XXXII-XXXIII. – С. 69-73.
15. Романчук А. Имена, прозвища и фамилии булаештских украинцев как исторический источник: предварительные наблюдения / Алексей Романчук // Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини : збірник наукових праць / відп. ред. Г. І. Мартинова. – Умань : Візаві, 2011. – Вип. 1. – С. 304-310.

16. Романчук А. Ранняя история украинского села Булаешты в контексте истории Молдовы (XIV- начало XVII вв. от Р. Х.) / Алексей Романчук, Ирина Тащи. – Кишинев : «Stratum Plus», 2010, 144 с.
17. Русская диалектная речь в иноязычном окружении // Динамика структуры современного русского языка. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1982. – С. 51–61.
18. Скурт дикционар етимоложик ал лимбий молдовенешть / Ред. Н. А. Раевский, М. Д. Габинский. – Кишинэу: Редакция принчипалэ а Енчиклопедией Советиче, 1978. – 680 с.
19. Филин Ф. П. Происхождение русского, украинского и белорусского языков. – Л., 1972. – 656 с.
20. Шевельов Ю. Исторична фонологія української мови: Перекл. з англ. / Юрій Шевельов. – Х. : Акта, 2002. – 1054 с.

Список використаних джерел та їх умовних позначень

АУМ – Атлас української мови : у 3 т. – Т. 2 : Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі / [АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні, Ін-т сусп. наук; редкол. : Я. В. Закревська (ред. тому)]. – К. : Наук. думка, 1988. – 520 с., карт.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : в 7 т. / [заг. ред. О. С. Мельничук]. – Т. 1-6. – К. : Наук. думка, 1982–2012.

ССМ – Словник староукраїнської мови XV – XIV ст. : в 2 тт. – Т. I. А-М. – К. : Наук. думка, 1977. – 631 с.

Инна Горофянюк

Фонетические архаизмы украинского говора

с. Булаешты Республики Молдова: система вокализма

В статье проанализировано фонетическую систему украинского островного говора с. Булаешты Республики Молдова, основанного до XV в. русинами – выходцами из Буковины. Выявлено систему современных континуантов на месте древней праславянской системы вокализма. Зафиксировано полное либо частичное сохранение архаичных фонетических форм.

Ключевые слова: *говор, рефлекс, звук, вокализм, фонетический архаизм.*

Inna Horofyanyuk

Phonetic archaisms in the dialect

of the Bulaeshty village (Republic of Moldova): vowel system

The article analyzes the phonetic system of the Ukrainian Bulaeshty dialect (Republic of Moldova), founded until the XV century by natives of Bukovyna (Ukraine). A system of contemporary sound derivatives of Proto-Slavic ancient system of vocalism has been identified. Full or partial conservation of archaic phonetic forms has been fixed.

Key words: *dialect, derivative, sound, vowel system, phonetic archaism.*